

CÎND A TRĂIT REGELE OROLES?

(IUSTINUS, XXXII, 3, 16)

Historiae Philippicae ale lui Trogus Pompeius¹, prima istorie universală în limba latină, au fost scrise în timpul lui Augustus, probabil în ultimii ani î.e.n.². În cele 44 de cărți ale voluminoasei lucrări, autorul a manifestat un interes³ deosebit pentru neamuri «barbare» ca sciții și geții⁴. Datorită acestui fapt Trogus Pompeius a adunat un material important, prezentat în cadrul numeroaselor paranteze⁵, așa-numitele „digresiuni etnice”, care întrerupeau în multe cărți și în repetate rânduri, șirul povestirii. În felul acesta *Istoriile filipice* au oferit știri importante despre multe regiuni și populații mai puțin cunoscute. Pentru istoria României î.e.n., lucrarea ar fi reprezentat probabil cel mai important⁶ izvor scris, dacă, din nefericire nu s-ar fi pierdut în cea mai mare parte. Nu nis-a păstrat decât un extras din anumite părți ale operei, elaborat probabil la începutul secolului al III-lea e.n., de un anume Iustinus⁷. În afară de aceasta, au fost întocmite scurte rezumate ale tuturor cărților, denumite prologuri, despre care însă nu se știe nici când și nici de ce au fost detașate de lucrare și puse în circulație⁸. Chiar și în aceste condiții s-au mai putut păstra câteva⁹ informații prețioase¹² pentru istoria României¹¹, a căror interpretare însă este foarte controversată.

Cea mai dezbătută problemă o constituie neîndoios „digresiunea dacică”. Într-adevăr în prologul al XXXII-lea se vorbește despre „o creștere¹² a puterii

¹ Cf. A. Klotz, *RE*, XXI, 2, p. 2300–2313.

² Având în vedere că tatăl autorului a fost păstrătorul de sigiliu și secretarul lui Cezar (XLIII, 5, 12) și că ultimul eveniment amintit are loc în anul 19 î.e.n.

³ Cf. O. Seel, *Pomp. Trog. fragm.*, Teubner, 1956, V.

⁴ Cf. K. Trudinger, *Stud. f. Gesch. gr. rôm. Ethn.*, Basel, 1918, p. 130–132 și de curind, O. Seel, *Die praefatio des Trogus Pompeius*, Erlangen, 1955, p. 61.

⁵ În 26 de cărți întâlnim 45 de digresiuni despre 61 de subiecte diferite.

⁶ Datorită știrilor importante despre teritoriul nostru și al vecinilor noștri.

⁷ Cf. W. Kroll, *RE*, 10, p. 956–958.

⁸ A. Klotz, *op. cit.*, p. 2312.

⁹ Cf. *Izvoare privind istoria României*, vol. I, București, 1964, p. 351–361.

¹⁰ Despre așezarea sciților în Dobrogea sub Ateas (IX, 2), campania lui Zopyrion (XII, 2, 16–17) și „digresiunea dacică” în discuție.

¹¹ Cf. *Istoria României*, I, București, 1960, p. LVIII.

¹² Într-un context care ne interesează pentru întreaga discuție: „... Regis Philippi propter ablatas sibi civitates alienatus in Romanos animus, et ob hoc alter filiorum Demetrius occisus concitatusque ab eo, Basternae transire conati in Italiam. Inde in excessu dictae res Illyricae: ut Galli, qui occuparant Illyricum, rursus redierunt in Galliam; originesque Pannoniorum et incrementa Dacorum per Burobosten regem”.

dacilor sub regele lor Rubobostes", iar în cartea corespunzătoare (XXXII, 3, 16) se spune: „Și dacii¹³ sînt o mlădiță a geților. În vremea regelui Oroles ei se luptaseră prost împotriva bastarnilor și de aceea, ca pedeapsă pentru slăbiciunea arătată, au fost siliți, din porunca regelui, să pună capul în locul picioarelor, atunci cînd mergeau la culcare și să facă soțiilor lor serviciile pe care mai înainte acestea obișnuiau să le facă lor. Această pedeapsă a fost înlăturată numai după ce prin vitejia lor au șters rușinea pe care au pățit-o în război”.

În cele ce urmează mă voi ocupa numai de ultimul pasaj (în alt articol m-am ocupat de problema regelui Burobostes¹⁴ și nu voi reveni asupra ei decît în măsura în care este necesar pentru discuția de față).

Problema regelui Oroles a fost dezbătută și interpretată în fel și chip, ajungîndu-se la diferite soluții, pe care logica le admitea. Toate au pornit însă de la considerente generale și idei preconcepute, fără a-și îndrepta atenția, în primul rînd, asupra textului în cauză. Or, cred că numai printr-o analiză complexă (internă și externă) a izvorului, deci printr-o critică filologico-istorică corespunzătoare se poate ajunge la o interpretare cît mai apropiată de realitatea istorică.

Cei mai mulți dintre cercetătorii care s-au ocupat în mod special sau numai întîmplător de pasajul din Iustin, au ajuns la concluzia, sau mai de grabă au pornit de la ideea subînțeleasă — fiindcă părea evidentă la prima vedere — că evenimentele legate de numele lui Oroles s-au petrecut cîndva în jurul anului 200 î.e.n. Părerea aceasta s-a încetățenit datorită unei comparații superficiale a pasajului cu conținutul general al cărții a XXXII-a, așa cum reiese din prologul acesteia și din puținele¹⁵ fragmente păstrate.

Majoritatea acestor autori¹⁶ nu fac legătura dintre Oroles din Epitome și Rubobostes din prolog, sau îl socot pe ultimul identic cu binecunoscutul rege Burebista din secolul I î.e.n.

Doi¹⁷ istorici au recunoscut însă strînsa legătură a fragmentului despre Oroles cu „digresiunea dacică” din prolog și au căutat să sprijine cronologia «timpurie» (200 î.e.n.) a fiecăruia dintre regi prin existența celuilalt, chiar dacă în concepția autorilor există o deosebire importantă cu privire la persoana regilor. Astfel primul crede că avem de-a face cu una și aceeași persoană¹⁸, pe cînd celălalt le consideră ca două personaje distincte, dar apropiate în timp¹⁹.

Doctrinei dominante a majorității istoricilor i s-a opus părerea exprimată în trecere de către C. Jullian²⁰ — însușită fără nici o argumentare, și poate de

¹³ Daci quoque suboles Getarum sunt, qui cum Oroles rege adversus Bastarnas male pugnassent, ob ultionem segnitrae capturi somnum capita loco pedum ponere iussu regis cogebantur ministeriaque uxoris, quae ipsis ante fieri solebant, facere. Neque haec ante mutata sunt quam ignominiam bello acceptam virtute delerant”.

¹⁴ Rubobostes oder Burobostes? Zu Trog. Pomp. Prol. XXXII, în SC, X, 1968.

¹⁵ Epitoma lui Iustinus cuprinde cărți cu un volum de 18 pagini, 656 de rînduri. Între aceste extreme, formate de cărțile XL și II, cartea a XXXII-a reprezintă una dintre cele mai mici, cu 4, 3 pagini și 162 de rînduri.

¹⁶ K. Müllenhoff, *Deutsche Altertumskunde*, III, 1906, p. 144; V. Pârvan, *Getica*, p. 67—68; C. Patsch, *Die Völkerschaft der Agathyrsen*, în „Anz. Ak. Wiss”, Wien, ph. hist. Kl., 1925, p. 76 și *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa*, V, 1, *Bis zur Festsetzung der Römer*

in Transdanubien, Wien, 1932, p. 7, 42; A. Alföldi, *CAH*, XI, Cambridge, 1954, p. 81; T. D. Zlatkovskaia, *Plemennoi soiuz ghetov pod rukovodstvom Birebișt (I vea do n.e.)*, în *VDI*, 1955, p. 2, 83; D. M. Pîppidi, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1958, p. 21—22; *Din istoria Dobrogei*, I, București, 1965, p. 231.

¹⁷ C. Brandis, *RE*, IV, 1956; C. Daicoviciu, *Noi contribuții la problema statului dac*, în *SCIV*, IV, 1955, 1—2, p. 50—51 și *Istoria României*, I, p. 282.

¹⁸ „... so halte ich den Rubobostes im Prolog und den Oroles bei Iustinus für ein und denselben Namen, dessen richtige Form noch zu finden ist”.

¹⁹ „Contextul din prolog nu ne îngăduie aici o fixare mai precisă în timp. Aceasta poate fi și sfîrșitul secolului al III-lea și începutul secolului al II-lea î.e.n.

²⁰ *Hist. Gaule*, III, Paris, 1923, p. 144—145,

aceea rămasă și atât de puțin cunoscută, de către E. Cavaignac²¹ și luată doar în considerare de J. Boerma²² — , după care și luptele dacilor lui Oroles cu bastarnii, trebuie situate tot în secolul I î.e.n., în epoca lui Burebista. Astfel a apărut și o cronologie „tîrzie” sau „recentă” pentru persoana regelui Oroles.

Un alt punct litigios îl formează apartenența etnică a lui Oroles. În aparență originea getică sau dacică a regelui nu prezintă prea mare importanță. În realitate însă ea prejudiciază în mare măsură asupra cronologiei, lucru de care unii autori par să nu-și fi dat seama. Într-adevăr nu întîmplător adepții²³ „cronologiei timpurii” văd în Oroles un rege get, pe cînd partizanii²⁴ „cronologiei recente” îl socot dac. Aceasta fiindcă marea ramură getică a tracilor este menționată și atestată pe larg de izvoare²⁵ încă din secolul V î.e.n., pe cînd ramura mult mai mică a dacilor care se va impune și va crea un adevărat „imperiu” sub Burebista, va fi amintită²⁶ de-abia de izvoarele secolului I î.e.n. G. Brandis²⁷ și C. Daicoviciu²⁸ îl socot pe Oroles rege dac care ar fi trăit pe la 200 î.e.n. Această datare timpurie servește autorilor drept argument pentru existența unui alt rege dac — Rubobostes din prologul respectiv — care ar fi trăit tot în jurul anului 200 î.e.n. Astfel cele două cronologii vor să se sprijine reciproc, deși nici una nu este sigură și dovedită.

Singurul punct în care toți autorii sînt de acord, îl formează localizarea geografică a lui Oroles. Datorită luptelor purtate cu bastarnii reședința sa nu putea fi decît în Moldova²⁹ sau în Moldova și în regiunea de nord-est a Transilvaniei³⁰.

Așa stînd lucrurile în stadiul actual al cercetării credem că progrese pe calea clarificării punctelor litigioase ale problemei nu pot fi făcute decît printr-o analiză aprofundată a textului, contextului și a celor doi istorici latini în cauză.

Primul aspect îl formează, după părerea noastră, raporturile dintre istoriile pierdute ale lui Trogus Pompeius și epitoma păstrată a lui Iustinus. După cum s-a spus, prima lucrare s-a pierdut. Dispunem însă de rezumate (prologuri), care, oricît de palide și de mici ar fi, reprezintă o copie fidelă, chiar dacă „microscopică”³¹. În schimb epitoma, deși mult mai mare, nu reflectă fidel materialul din *Istorii*. Avem de-a face cu un extras, care alege faptele după criterii de selecție personale, deci arbitrare. Astfel Iustinus, care urmărește „desfătarea”³² cititorilor, alege doar anumite întîmplări care au un caracter neobișnuit, senzațional. În felul acesta ajungem la o culegere de anecdote³³, în timp ce fapte istorice din cele mai importante sînt omise³⁴.

²¹ *Hist. Ant.*, III, Paris, 1914, p. 428, n. 2 „la soumission des Bastarnes par les Daces est postérieure à Mithridate”.

²² *Historischer Kommentar zu Iustins Ep. Hist. Phil. des Pompeius Trogus, XXVII—XXXVIII* und zu den Prologi dieser Bücher, Den Haag, 1937, p. 106; „Brandis nimmt an, daß die Schlacht vor ihrem Bündis mit Philipp stattfand; siehe aber Cav. Hist. de l'Ant. und Jullian, *Hist. de la Gaule*.”

²³ K. Müllenhoff, V. Pârvan, C. Patsch, A. Alföldi, D. T. Zlatkovskaia și D. M. Pippidi.

²⁴ C. Jullian, E. Cavaignac, I, 1964.

²⁵ Cf. *Izvoare privind istoria României*, I, 1964, passim.

²⁶ Cf. *Izvoare privind istoria României*, p. 179, n. 2.

²⁷ *Op. cit.*, 1956: „... die erste Erwähnung unserer Dacer”.

²⁸ *Istoria României*, I, p. 282 și 318.

²⁹ Astfel toți cercetătorii care îl socot un rege get pe Oroles.

³⁰ C. Daicoviciu, *op. cit.*, passim.

³¹ Dacă pornim de la faptul că prologurile reprezintă 1 : 25 din epitome, iar aceasta cam 1 : 5 — după calculele aproximative, dar destul de verosimile (G. Forni, *Valore storico e fonti di Pompeo Trogio*, Urbino, 1958, p. 49) din *Istoriile filipice*, ajungem la situația de peste 1 : 100 între prologuri și lucrarea pierdută.

³² Cf. *Praef.*, 4.

³³ Klotz, *op. cit.*, p. 2304 și Forni, *op. cit.*, p. 126.

³⁴ F. Borchardt, *Quaestiones Iustinianae*, Greifswald, 1875, p. 8.

În schimb optica prezentării evenimentelor, ca să nu spun concepția istorică, a lui Trogus este păstrată de Iustinus în materialul prezentat în așa fel încît se pot desprinde tendințele operei de bază. Este vorba despre o anumită concepție stoică³⁵ care manifestă interes pentru «viața naturală» a «barbarilor», datorită căreia aceștia ocupă atîta loc în economia lucrării. Alte două trăsături care interesează în discuția de față, prin amprenta lăsată asupra relatării din text și context, sînt predilecția pentru conașionali celți³⁶ ai lui Trogus și «sentimentele regaliste» ale acestuia³⁷.

Așa cum reiese din prolog, în cartea a XXXII-a au existat trei digresiuni³⁸, toate reprezentate și în epitome prin scurte fragmente³⁹. Episodul cu Oroles face parte din digresiunea despre daci (*incrementa Dacorum*), iar nu din relatarea expediției⁴⁰ bastarnilor în Balcani, așa cum s-a susținut de promotorii teoriei despre existența unui rege Rubobostes în secolele III—II î.e.n., deoarece aceste evenimente sînt relatate cu mult înainte, iar în epitome le corespunde alianța lui Filip al V-lea cu scordiscii (cap. 3, 1—5). Cu atît mai puțin poate să fie vorba de evenimente petrecute cu ocazia venirii bastarnilor în regiunile noastre, cum lasă să se înțeleagă unii dintre autorii care văd în Oroles un rege get, ca de exemplu A. Alföldi. Aceasta pentru bunul motiv că evenimentele legate de această invazie (*Basternici motus*) sînt tratate în cartea a XXVIII-a.

Rezultă deci că Oroles face parte din digresiunea despre Rubobostes, iar menționarea primului și omisiunea ultimului nu se explică prin lipsa de legătură între ei, ci prin interesul lui Iustinus pentru anecdota pe care o oferă cititorilor pasajul despre Oroles și absența unei asemenea anecdote în pasajul despre Rubobostes.

Rămîne să vedem însă cine este acesta din urmă și cînd a trăit el? Cum cred că am reușit să demonstrez⁴¹, avem de-a face cu marele și de aceea celebrul rege dac Burebista, din secolul I î.e.n. După cum am arătat, digresiunea despre daci urmează pe cea despre panoni fiindcă Burebista a dus lupte importante în Pannonia. Despre *incrementa Dacorum* nu se poate vorbi decît sub Burebista, iar pretinsul rege Rubobostes nu a fost înregistrat nici măcar de Iordanes, care menționează pe toți regii daci pentru succesele lor, pe baza unor izvoare bune. Luptele cu bastarnii se explică prin conflictul care a existat și în secolul I între daci și bastarni, terminate cu supunerea sau neutralizarea acestora de Burebista în cadrul expansiunii sale spre Olbia. În sfîrșit apariția unui nume nou în manuscrise, Rubobostes, în loc de Burobostes, se explică foarte ușor printr-o metateză, fenomen fonetic și greșeală de transcriere frecventă.

O dată cu revenirea lui Rubobostes — Burebista în secolul I î.e.n., trebuie plasat tot pe atunci și Oroles. Apartenența sa dacică, afirmată formal de Iustinus, nu poate fi nesocotită, chiar dacă numele ca atare se întîlnește⁴² la geți.

³⁵ K. Trudinger, *Stud. z. Gesch. gr. röm. Ethn.*, Basel p. 130—131 și O. Seel, *Die praefatio des Trogus Pompeius*, Erlangen, 1956, p. 61.

³⁶ Wachsmuth, *Timagenes und Trogus*, în *"Rh.Mus"*. 46 (1911), p. 465—479.

³⁷ Wachsmuth, *op. cit.*, p. 472 și Trudinger, *op. cit.*, p. 131, n. 1.

³⁸ Despre gali, panoni și daci, cf. nota 12.

³⁹ Întoarcerea tectosagilor în Galia (cap. 3, 6—12); explicația numelui istrienilor (cap. 3, 13—15); Oroles (cap. 3, 16).

⁴⁰ Cf. nota 14.

⁴¹ Încercarea lui A. Alföldi, *op. cit.*, de a raporta pronumele relativ „care” (qui), din textul prologului la geți și nu la daci, este un artificiu pe cît de ingenios pe atît de falacios. Nici un cunoscător al limbii latine n-ar putea traduce astfel sau susține o asemenea traducere.

⁴² Cf. regele get Roles care îl ajută pe Crassus (*Dio Cassius*, LI, 24, 6) și bunicul lui Cimo, pe nume Oroles (*Her.*, VI, 39 și *Plutarh*, Kim, 4).

Menționarea dacilor de-abia în izvoarele⁴³ secolului I î.e.n., confirmată și de explicația lui Trogus-Iustinus, care simt nevoia, ca și alți autori⁴⁴, să explice noua forță impetuoasă, necunoscută pînă atunci, dar aflată în plină expansiune politică.

Dacă încercăm să definim locul lui Oroles în raport cu Burebista, trebuie să presupunem că avem de-a face cu un predecesor al marelui rege, deoarece evenimentele de după moartea acestuia depășeau obiectul excursului lui Trogus și erau desigur, și mai puțin cunoscute. Poate fi vorba însă și de un rege mai mic—cum s-ar părea după absența sa din prolog—contemporan cu Burebista. Căci înainte de procesul de unificare, întreprins de Burebista, situația trebuie să fi fost aceeași ca după moartea marelui rege cînd imperiul creat de el se desface în mai multe formațiuni⁴⁵.

Un lucru pare evident : Oroles trebuie socotit un rege dac din perioada lui Burebista, adică din secolul I î.e.n.

VL. ILIESCU

QUAND A VÉCU LE ROI OROLÈS ?

RÉSUMÉ

L'auteur commence par un exposé de l'état de la question, en démontrant que la majorité des chercheurs considèrent Orolès un roi gète qui régna vers 200 av.n.è. Deux historiens voient dans la personne d'Orolès un roi dace.

Suit l'analyse philologique et historique du prologue XXXII et du passage correspondant sur Orolès des Epitomés de Justin.

Selon les résultats de la recherche entreprise, Orolès fut un roi dace qui vécut pendant l'époque de Burebista, c'est-à-dire au premier siècle av.n.è.

⁴³ Cf. nota 26.

⁴⁴ Strabon, VII, 3, 12—13; Dionysios Periegetul,

vo. 304—305; Apian, Praef. 4, 15 și Dio Cassius, LXVII, 6, 2.

⁴⁵ Strabon, VII, 3, 11.